

Fitoterapi...

Ecz. Yeşim SÜTÜLEN

ADAMOTU KÖKÜ

(La. Radix Mandragorae, Al. Alraunwurz, Fr. Racine de mandragore, İn. Mandrake root)

Mandragora autumnalis Bertol. (Solanaceae) türünün kurutulmuş köküdür. Bu tür toprak üstüne yatık rozet biçiminde yaprakları olan (yapraklar kışın ölür) mavimsi mor çiçekli, kazık köklü, çok yıllık ve otsu bir bitkidir. Meyvalar erik görünüşünde, özel ve hoş kokulu, sarı renkli ve çok tohumludur. Akdeniz ülkeleri ve Türkiye'nin Batı ve Güney bölgelerinde (Muğla, Antalya, İçel) boş tarlalar ve taşlık sırtlarda yetişmektedir.

Türkiye'de iki türün yetiştiği bilinmektedir.

- Korolla 2-5 cm'den daha uzun değil, yeşilimsi beyaz renkli, meyva küremsi şekilli ve hoş kokulu M. officinarum L.
- Korolla 3-4 cm uzunlukta, menekşe renkli, meyva elipsoit şekilli ve hafif kokulu M. autumnalis Berthol.

Dış görünüş: Açık esmer renkli ve dallı bir kök tür. Dallanma şekli bir insana benzetildiği için bitkiye eski devirlerden beri "Adamotu" ismi verilmiştir.

Bileşim: % 0.3 civarında alkaloid taşır. Alkaloidlerin başlıcaları hiyosiyamin ve skopolamindir.

Etki ve kullanılış: Ağrı kesici, uyutucu, yatıştırıcı ve cinsel kudreti artırıcı etkilerinden dolayı eski devirlerden beri haricen ve dahilen kullanılmaktadır. Eski yazarlar kök kabuklarının şarap içinde tutulması ile elden edilen hülasaların, cerrahi müdahalelerde uyutucu ve ağrı kesici olarak kullanıldığını

kaydetmektedirler. Ağrı kesici olarak kullanılan ilk droglardan biridir.

Batı Anadolu bölgesinde (Aydın: Efes), olgun meyvalarından hazırlanan hoşafın, cinsel gücü artırıcı bir etkiye sahip olduğu iddia edilmektedir.

Kullanılış şekli: İnfüzyon (% 1) günde 1-2 bardak, toz bir defada 0.20 gr hap halinde, günde 3 defa alınır. Zehirli alkaloidler taşıdığından dikkatle kullanılmalıdır.

Diğer isimler: Abdüsselamotu, Ademotu, Atelması (Silifke), Hacılarotu, İttaşağı (Silifke), İnsanotu, Kankurutan, Toskafakavunu (Silifke), Yerelması (Side).

Toksikolojik etki: Taşıdığı alkaloidler nedeniyle bütün bitki ve bilhassa kökler zehirlidir. Meyvaları hoş kokulu olması nedeniyle, bazen çocuklar tarafından yenilmektedir. Meyvaları yiyenlerde baş dönmesi ve sarhoşluk ile belirlenen zehirlenmeler görülür. Bu nedenle Batı Anadolu'nun bazı bölgelerinde (Silifke) bu bitkiye "Toskafakavunu" ismi verilmektedir.

İstanbulun semt pazarlarında bazen Adamotu kökü yerine Tamus communis L. (Dioscoreaceae veya Ecballium elaterium L. (Cucurbitaceae) türünün köklerinin satıldığına rastlanmaktadır. Bu kökler birincisinde iğne biçiminde kristaller bulunması, ikincisinin ise alkaloid taşıması ile adamotu kökünden kolaylıkla ayrılabilir.

DEVEDİKENİ

(Herba Cardui mariae)
Silybum marianum (L.) Gaertner (Syn: Carduus marianus L.) (Compositae) türünün çiçekli dallarıdır. Bu tür 30-100 cm yükseklikte, gövdesi köşeli, seyrek tüylü, 1-2 yıllık otsu bir bitkidir. Yapraklar soluk yeşil renkli, beyaz damarlı, kenarları derin dişli ve dikenli. Çiçekler baş şeklinde bir arada, mor (nadiren beyaz) renkli.

Meyva 7 mm kadar uzunlukta, esmer renkli, uç kısmında 15 mm kadar uzunlukta, düşücü ve beyaz renkli bir tüy demeti bulunur. Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde yaygın bir türdür. Yol ve tarla kenarları ve boş tarlalarda yetişir.

Bitki tanen, rezin, uçucu yağ ve acı maddeler taşımaktadır. Meyvada sabit yağ (% 25-30), nişasta, tanen ve flavonolignan türevi bileşikler (Silibin, Silidianin, Silikristin ve diğerleri) bulunmaktadır.

Toprak üstü kısmı idrar arttırıcı, ateş düşürücü, romatizma ağrılarını azaltıcı, yatıştırıcı ve iştah açıcı olarak etkilidir. İnfusyonu (%5) yemeklerden önce bir bardak içilerek kullanılır.

Meyvaları, aktarlarda "Devedikeni tohumu (Semen Cardui mariae) ismi altında satılmaktadır. Karaciğer hastalıklarına karşı ve safra arttırıcı olarak tozu bal ile karıştırılarak veya meyvalardan hazırlanan dekoksasyon (%5) kullanılmaktadır.

Son yıllarda silymarin (flavo-lignan karışımı) taşıyan hazır ilaçlar, dış ülkelerde, fazla alkol kullanmaktan ileri gelen karaciğer hastalıklarına karşı kullanılmaya başlanmıştır. Gövdesi kabuğu soyulduktan sonra, taze olarak yenir.

Diğer isimler: Akkız, Devedikeni, Deve kengeri, Kengel, Kıbbun (Antakya), Meryemana dikenli Sütükengel, Şevkülmeriyem, Uslu Kenger.

Onopordon tauricum Willd. (Eşekdikeni): Meyvalar aktarlarda "Devedikeni tohumu" ismi altında satılır ve karaciğer hastalıklarına karşı kullanılır.

O. acanthium L. (Kocabaş): Çiçekli dallar ve kökü idrar arttırıcı, ateş düşürücü, midevi ve iştah açıcı olarak, dekoksasyon halinde (% 2-5), kullanılmaktadır.

Scolymus hispanicus L. (Altındikeni, Sarıdiken): Toprak üstü kısımları ve kökü, idrar arttırıcı ve taş düşürücü olarak, infusyon halinde (%2-5) kullanılmaktadır. Anadolu'da yaygın olan S. maculatus L. Türüde aynı amaçlar için kullanılmaktadır.

KEBERE

(Gemmae Capparis)

Capparis spinosa L. veya C. ovata Desf. (Capparidaceae) türlerinin çiçek tomurcuklarıdır. Bu türler beyaz çiçekli, dikenli, genellikle yere yatık, çalı görünüşünde bitkilerdir

Anadolu'da oldukça yaygın türlerdir. Tomurcuklar flavon türevleri (rutin) taşımaktadır. Çiçek tomurcukları, meyvası ve kök kabuğu idrar söktürücü, kabız ve kuvvet verici olarak tanınmıştır. Memleketimizde yalnız çiçek tomurcukları ve meyvası kullanılmaktadır. Dekoksasyon veya infusyon (% 1-3) halinde alınır

Çiçek tomurcuklarından meze olarak kullanılan ve "kebere turşusu" ismi verilen bir turşu hazırlanmaktadır. Bu turşuyu hazırlamak için, mümkün olduğu kadar küçük tomurcuklar toplanır, 1 kilo tomurcuğa 1 litre sirke konur ve 3 ay kapalı kaplarda bekletilir.

Diğer isimler: Gebre, Kapari, Keditırnağı (Alanya).

Kuraklığa dayanıklı olması nedeniyle son yıllarda, toprak kaybını önlemek amacıyla, kıraç arazide yetiştirilmektedir.

Kaynaklar:

Prof. Dr. Turhan BAYTOP
Türkiye'de Bitkiler İle Tedavi (1999)